

CUERA 1980

ANNADA XXVI

5. CUDISCHET

RADIOSCOLA

EDIZIUN DELLA CUMINONZA RADIO ROMONTSCH / ORGAN DELLA CUMISSIUN RADIOSCOLA

Redacziun: *Alfons Maissen*

Emissiun: 252

Stampa Romontscha, Mustér 1980

LA «CHESA PLANTA» A SAMEDAN, IN CENTER DE CULTURA ROMONTSCHA EN ENGIADINA (Foto Hans Steiner, Sogn Murezi)

25 onns Radioscola Romontsch

Appels ed expectoraziuns dals inspecturs de scola romontschs, *Gion Dietrich, Rudi Netzer, Tumasch Steiner e Luzi Tschanner*. –

Reminiscenzas ed experienzas dals promoturs Radioscola e commembers della Cumissiun Radioscola, *Franz Capeder, J. Clopath, Claudio Gustin, Augustin Manetsch*, redactur *Alfons Maissen*, reschissur *Christian Joos*. – Il rom dell'emissiun vegn daus cun in scenari plidaus da *Augustin Manetsch* cun ses scolars. – El «Cudischet Radioscola» s'expriman era ils anteriurs inspecturs, *Töna Schmid* e *Leo Bundi*, sco era igl anteriur tgrader dils programs romontschs, *Adolf Ribi*.

Emissiun ideada da Alfons Maissen. – Reschia e tun: *Cristian Joos*, Post de programs, Cuera.

25 onns Radioscola Romontsch, in'emissiun comunabla

Emissiun: gievgia, ils 16 d'october 1980, dallas 09.05–09.35 h

Repetiziun: gliendisgis, ils 20 d'october 1980, dallas 09.05–09.35 h

Vinavon sin buna via

L'emissiun «25 onns Radioscola» ei concepida de maniera ch'il rom dell'acziun vegn formaus d'in ravugl scolastic. Il magister en acziun dat audienza a sia classa sur origin e svilup dil Radioscola. El plaida el num de tuts ils scolasts, drizzaus all'entira scolaresca romontscha, a quella gronda raspada sur cuolms e vals, tras cuntradas e valladas.

Il mussader ha en quella funcziun era caschun de prender direct contact cugl operatur Radio a Cuera, cun la maschineria d'emetturs, recepturs, culla montascha e reschia el Post de programs. Da leu resunan mussaments dellas pli novas, mo era d'emissiuns RS fatgas avon 20 e 25 onns. Scolars fan damondas ed il surmeister rispunda.

Il preceptur ha denton era en siu ravugl scolastic ils promoturs RS, commembers della Cumissiun Radioscola. Els ein vegni da tuttas parts dil territori romontsch cun lur divers lungatgs. Els tschontschan dellas experienzas fatgas durant biars onns de lavur RS.

Nies scolast, che meina la discussiun e mira che tut stetti sin pantun, ei buca senuspius d'enviar en sia stanza de scola era ils inspecturs romontschs, dapresent en uffeci. Els vegnan a s'exprimer en rigurusa, mo era cordiala moda sur ils 25 onns RS. Els han tuts grondas experienzas e bunas ideas che san esser d'impurton per il svilup futur de quella instituziun.

Il cudischet Radioscola XXVI,5,1980 dat per quella gada mo ina cuorta survesta historica dils

25 onns RS. Las impurtantas contribuziuns derivan dals inspecturs en uffeci avon 25 onns, silsuenter dils promoturs. Per finir s'expriman cuortamein ils inspecturs romontschs oz en uffeci. Era in rapport davart il commissionau dil Post de programs astga buca muncar. Pli detagliu sclariment partenent la historia dil RS dat il cudischet RS 3, XXI,1975, compilaus da Risch e Giaronas Cadonau, Vuorz.

Dallas 12 contribuziuns suandontas seressutan ils pli variats aspects de collaboraziun denter scola ed il mied modern tecnic de communicaziun, dil Radio. Mo era semegliants arguments crodan da pliras varts. Els punctueschan il bassegns dell'existenza e dil manteniment dell'instituziun. Las expectoraziuns en 4 lungatgs romontschs, tuts applicai en nossas scolast, fan endamen sil pli ault cun tgei elan ch'ei sto vegnir luvrau, da funs ensi, culs pli divers mieds, per dumignar la greva, interessanta ed engrazieivla lavur, vegnir perina cull'immanenta realitad hodierna.

Las illustraziuns en quei cudischet ein buca strictamein ligiadas vid il tema «25 onns Radioscola». Ellas expriman denton il spazi de nies viver, de nies lungatg, de nies destin e de nossa libertad, aspects che astgan mai untgir da nies patratgament, da nies schi grondius tschespet patern.

Cuera, ils 6 d'october 1980

Alfons Maissen

LA VAL MEDEL DA SOGN ROC VIERS CURAGLIA E MUSTER (Foto J. Geiger, Flem)

Il Radioscola avon 25 onns

Alfons Maissen, Cuera

Avon 25 onns, ils 27 de fevver 1955 ei l'emprima emissiun RS romontscha vegnida emessa, ils 15 de mars la secunda. L'Engiadina e la Surselva han giu preparau las duas emissiuns d'emprova sur «Las cristallas» e sur «Las fontaunas de Scuol e de Tarasp». Egl'emprem fegl de RS dat G.D. Simeon in'interessanta introducziun, in fegliet che veva fatg buna parada cun ils maletgs de cristallas, survegni da dr. Ernst Laur entras la secretara Luisa Witzig. La Stampa Romontscha Condrau che ha giu stampau il fegliet, ei aunc oz en funcziun e fa quei cun gronda capientscha.

El secund cudisch RS, p. 2, 1956, sesanfla, sper in'introducziun dil redactor, in «Appel als magisters romontschs», suttascrets dals inspec-

turs Leo Bundi, Gion Duno Simeon e Töna Schmid, Glion, Lantsch e Sent, ils 28 de schaner 1956. El cudischet 1957 scriva inspectur Leo Bundi, p. 1/2: «In appel als signurs scolasts romontschs».

A quels appels d'entschatta, d'avon 25 onns, lessen nus dar bratsch al temps present cun envidar ils medems inspecturs de puspei prender il plaid. Els han surpriu quell'incumbensa e nus engraziein ad els cordialmein.

Ils 25 onns RS han dau d'entellir ch'ei va buca senza batter e senza lavur hanada per rabbitschar sin buna via il carr radiofonic de tempra scolastica. Per garantir in niev e cuntenteivel svilup viaden el futur, eis ei necessari de tedlar vinavon

sils cussegls dils inspecturs oz en uffeci, ch'ei'n continuadamein confruntai culla problematica dell'instrucziun ed educaziun. Ch'ìls promoturs e commembers della CRS s'occupeschan intensivamein en quella direcziun, dattan perdetga lur quitaus e lavurs per la buna reussida.

Il Radioscola vul en emprema lingua survir all'amplificaziun, alla cultivaziun dil lungatg romontsch. Il lungatg dueigi vegnir applicaus schi purs e bials sco pusseivel, sco quei che nossa diversidad lubescha e pretenda. Cun agid d'in correct ed expressiv lungatg romontsch de cumpartgida san oz tut las materias, digl art, dallas scienzas biologicas, fisicas, geograficas ed astronomicas, dalla tecnica, dal commerci e traffic, dal sport alla litteratura ed allas musas vegnir instruidas cun bien success. La terminologia ei per gronda part, silmeins per ils basegns de mintga gi, statuida. Per las scienzas pli exclusivas ei mintgamai igl autur ed expert la megliera capara de reussida. Sche quella tactica de lavur ed intensidad romontscha daventa verdeivla e reala en tuttas scolas, sill'entira lingua, da fundament ensi, eis ei pusseivel de trer suenter organicamein, en moda naturala, na surcargada, in lungatg universal e de tradiziun, ina sintesa che segirescha, sper applicaziuns individualas, artisticas e poeticas, ina viarva clara e progressiva, comporteivla culs vers basegns de nies temps.

Las acziuns Radioscola en cuortas targidas

Dallas contribuziuns en quest Radioscola XXVI, 5, 1980 seresultan ina partida fatgs ord la historia ed il svilup dil Radioscola Romontsch. Dil reminent vegn quei capetel delucidaus en in auter liug pli detagliadamein. Cheu sut enzacontas indicaziuns che interesseschan forsa il lectur.

1954: En connex cun in giavisch della Cumisiun de programs, ensemen culs treis intermediers da tschels onns, suprastonts CRR, tgirader e directur dil Radio Studio Turitg, vegn ponderau de metter entginas uras d'affons viaden el temps de scola. Da quei fatg crescha tuttenina neuado l'idea era d'in RS en lungatg romontsch.

1955: Sco *dr. Adolf Ribi* relata alla pagina 5, vegn la caussa RS, entras sperts conclus ed acziuns, en rocla. Suerter las duas emissiuns

d'emprova, dat ei in stadi de Radioscola permanent. Igl emprem biars onns en moda mudesta. Quei capeschan ins, vesend realmein la situaziun finanziaria e de politica linguistica.

1959: Da quater emissiuns per quater lungatgs dat ei 1959 in augment sin sis emissiuns annuallas. Ina Cumissiun Radioscola prepara las emissiuns ensemen cul tgirader dils programs romontsch, *dr. Adolf Ribi*.

1967: surpren il Post de programs a Cuera la part tecnica della realisaziun RS.

1970: Suerter biars onns de spetga, dat ei surura ina midada decisiva. En tractativas dil president della CRS, cun ferm susteniment dal parsura della CRR, *dr. St. Sonder*, cun il directur *Fritz Ernst* a Basilea, vegnan concedidas alla scola romontscha 18 emissiuns radioscolasticas cun las 18 repetiziuns. Da quei mument: 6 emissiuns per la Surselva, 6 per l'Engiadina, 4 per il Surmir, 2 per Schons e Tumliasca, crescha igl interess considerabel per il RS en nossas scolas, demai garantida ina normala successiun d'emissiuins scolasticas.

Gia dall'entschatta enneu vegnan las emissiuns accumpignadas dalla gasetta ni Cudischet Radioscola. Era cheu dat ei plirs svilups. Sco inspectur Tumasch Steiner relata, ston ins far il pass suenter la comba. Mo en principi ei il susteniment davart la suprastonza CRR, sco era davart las autoritads regionalas e nazionalas adina staus fetg beinvulents.

Ina partida onns ein era ils texts integrals della emissiuns vegnidas multiplicadas u stampadas e tarmessas allas scolas. Quei ei stau ina fritgeivla acziun, mo memia zun engrevionta dapi il considerabel augment d'emissiuins da 6 sin 18.

Cull'entschatta dil secund quart tschentaner entran en acziun novas equipas e per part auters luvvers. Las pusseivladads de survir cull'instituziun RS alla scola romontscha, al schi basigneivel manteniment de nossa viarva, ein grondas. In grond desiderat resta l'acziun e l'organisaziun centrala digl emprest de pindellas della varga 250 emissiuns. De gronda muntada fuss in niev catsch per far alzar il diember d'emissiuins da 18 a 36. Il plan de reunir en plirs volums ils varga tschien cudischets Radioscola, vegn persequitaus. Inspectur *Luzi Tschärner* fa attents sil basegns de tener aviarts quei considerabel scazi en material lingusitic ed illustraziuns als scolasts ed allas scolas.

Partenent l'introducziun dellas emissiuns Radioscola romontschas

Adolf Ribl, Turitg

Retrospectivamein pon ins esser surstaus che las emissiuns radioscolasticas romontschas comparan el program dil Radio Studio Turitg per igl onn 1955, pia 10 onns suenter l'introducziun dellas «Emissiuns per ils Retoromontschs» mensilas, suenter las «Uras d'affons» ed ils «Priedis romontschs». Ils motivs per quei muncament schischevan tuttavia buc en ina nuncapientscha per ina tala incumbensa davart il directur dil Studio *dr. Jacob Job* ni davart il tgirader dellas emissiuns romontschas, *dr. Adolf Ribl*, era buc davart la Cuminonza; biaronz dependeva quei dals mieds mudests che stevan a disposiziun, dallas continuadas admoniziuns davart la direcziun generala d'esser en caussa slargiaziuns de programs ordvart precauts.

Ton el ravugl della CRR sco era el Studio de Turitg han ins adina puspei encuretg vias per serrar quella largia, concedend era al quart lungatg medems dretgs sin quei intschess, medems dretgs sco allas treis autras regiuns. 1954 vegnan las caussas en rocla cun ina brev da inspectur *G.D. Simeon*, scretta per incumbensa della CRR a directur *dr. J. Job*, che exprima en tun diplomatic de vuler tschentiar durant il semester d'unviern enzacontas emissiuns d'affons vi el temps de scola per era far leu pusseivel a scolars pli gronds de tedlar ellas. Encunter sera seigien quels il bia occupai cun lavurs dil funs ni en nuegl. Cunquei che nus vevan gia discussiouna quella damonda el Studi, anfla quei giavisch ina favoreivla accoglientscha. Aschia hai jeu saviu comunicar ella sesida della Cumissiun de programs della CRR, ils 25 de settember 1954 a Zuoz, che il Studio de Turitg seigi prompts de schar far 1955 enzacontas emissiuns d'emprova en quella direcziun.

Aschia eis ei vegniu allas duas emissiuns de Radioscola ils 27 de schaner 1955, dallas

14.00–14.40^h, «Las cristallas», da rev. Sur P. *dr. Flurin Maissen* O.S.B., Mustér, ed ils 15 de mars 1955, allas 14.00–14.40^h, da *Jon Vonmoos*, scolast secundar a Scuol, «Las funtanas da Scuol e da Tarasp». Grazia alla conscienziusa preparaziun ein quellas emissiuns vegnidas acceptadas grondamein, ed il giavisch confermaus che las emissiuns RS vegnien integradas per adina el program dil Studio de Turitg.

Ella sesida della Cumissiun de programs della CRR a Breil, ils 5 de november 1955, ein las suandontas personas vegni designadas per commembers d'ina Cumissiun Radioscola, dels che vevan de s'occupar culla realisaziun dellas emissiuns: Jonas Barandun, Trin, *dr. Alfons Maissen*, Cuera, Tona Mark, Casti, Jon Semadeni, Scuol e *dr. Adolf Ribl* dil Studio de Turitg.

Il glatsch fuva luau! Il Studio de Turitg concluda de prender el programm da 1956 naven quater emissiuns RS per onn. Gia 1959 vegn il diember alzaus sin sis emissiuns.

Gia dall'entschatta enneu fuvan ins dell'idea che il RS, dueigi el contonscher igl intent educativ ed instructiv giavischau, seigi dependents d'ina preparaziun ed explotaziun della materia davart ils mussaders. Per quei survegnan las duas emissiuns digl onn 1955 da bial'entschatta in fegliet RS, formaus da *G.D. Simeon*. Gia da 1966 surpren prof. *dr. Alfons Maissen*, che fuva segidaus dall'entschatta enneu, la redacziun ch'el procura tochen sil gi ded oz cun premura ed en moda eccellente.

Il Radioscola ei daventaus ina scartira, ina solida revista scolastica e della giuventetgna, dalla quala beinenqual autra regiun linguistica savess prender in exempel. Per quella lavur impundida nuninteressadamein e biars onns fatga senza la minima indemnisaziun, mereta el in sincer engraziament da nus tuts.

Pareris, critica e renconuschientschas per la lavur de 25 onns RS

Leo Bundi, anteriur inspectur de scola, Glion

In engraziament, daveras meritau

Quei che *Ernst Grauviller* (a. inspectur da scola BL) ei staus per il Radioscola svizzer tudestg, ei *prof. Alfons Maissen* per nies RADIOSCOLA romontsch. Mo che las emissiuns tudestgas han entschiet 25 onns avon. Da gliez temps eran ils indrezs technics buca schi perfecziunai sco oz. Era la Svizra franzosa e la Svizra taliana havevan lur Radioscolas gia 1933. Nus Romontschs levan perquei era in radioscola che secumpurtassi a nossas relaziuns da scola e che las emissiuns sedessien da nos basegns da scola e vegnessien concepidas e realisadas da collaboraturs da nies lungatg.

Formaziun entras il Radioscola (RS)

L'introducziun dil Radioscola ei stada per nossas scolars romontschas in novum per l'instrucziun. Peiapei han ils scolars sentiu ch'ei seigi buca il medem da *leger* in toc lectura ni d'*udir* la vusch dils auturs dallas emissiuns. Era ina tala purschida orala, cun autras vuschs ed autra dicziun, ha ses avantatgs. Il scolar s'endisa da se-concentrar. El vegn activaus da s'interessar per l'informaziun nova, lai reviver quella en siu spert en moda tut persunala ed individuala. Aschia san biars seregurdar d'emissiuns udidas avon decennis. Nus savessien allegar exempels. «Sas aunc co . . .», audan ins savens.

Il RS, in bien agid per il scolast

Na, il RS ei buca mo ina variaziun en scola; el intermediessa era novas caussas en in'autra moda che quei che l'instrucziun frontala fa quei, di per di, en scola. L'esperienza atesta ch'in versau plidader da RS sa influenzer igl attent scolar per il tema elegiu; el contonscha beinduras ina realisaziun talmein directa ch'ils scolars che teidian attentamein, han il sentiment da vesser il plidader en persuna avon lur eglis. Gie, ils scolars vegnan buca mo animai, mobein fascinai dil discuors e la tschontscha bein formada. Ozildi, en in temps da visualitad sfurzada, basegna surtut la buna cultivaziun dil «*sun*» e dil «*tedlar*». Las emissiuns RS pretendan preparaziun davart il scolast, ed entruidament respectiv per las classas avon che tedlar l'emissiun. Per quei intent edescha la supraponza dalla Cuminonza Radio

Romontsch entras in redactur il «Cudischet Radioscola», in veritabel muossavia. Il cudischet sesprova da facilitar la capientscha da purschida sonora entras ina adequata presentaziun metodica. Duei il cumplein success dalla presentaziun radiofonica esser garantida, sto l'emissiun sespruar da s'integrar, semeglient ad in carpugl mosaic viaden el plan entir dall'instrucziun. L'esperienza dils 25 onns RS dat perdetga che la tematica applicada ellas emissiuns sa s'accordar en stupenta moda al *plan d'instrucziun prescret*. Nos magisters ein segiramein flexibels e movibels avunda per saver integrar las emissiuns egl entir plan scolastic. E sche buc, pertgei dueigi ina emissiun u l'autra, nus patertgein vid talas da tempra emoziunala, recitaziun, poesias, biala musica, buca haver sia valeta immanenta, ordeifer il strict plan scolastic?

Sche il temps e l'ura en scola secumporta buca dil tut cun la materia d'in'emissiun, ei quei oz negin disavantatg. Oz lai la tecnica moderna schizun recepir las singulas emissiuns sin pindella, scodadir: en «reserva». En quella moda san ellas vegnir repetidas pli tard, cun buna caschun.

Il RS en connex culs differentes roms d'instrucziun

Contas e contas emissiuns dil RS che han gia amplificau ed embelliu l'instrucziun en scola! Lein considerar las *emissiuns geograficas*. Buca mo il text e la nova terminologia, era las fotografias, ils maletgs e las skizzas el carnet RS han schau reviver els scolars elements geografics ch'ei silsuent daventai per els in permanent «possess». Il medem vala per las numerusas emissiuns *historicas*, risguardond particularmein eveniments dalla historia grischuna, la quala vegn negligida mo memia zun els cudischs d'istoria dallas classas superiuras. Sco en buc in auter rom ei d'eminenta impurtonza gest cheu il raquintar en moda viva e cun bi ed adequat lungatg.

E lu la *historia naturala*, che ha prestau buns survetschs alla scola romontscha! Era cheu se-tract'ei per il solit da sujets e motivs recaltgai da nossa proxima vischinonza, fatgs che motive-schan il scolar da perscrutar en moda persunala ed independenta igl agen contuorn cun tons aspects e bellezias. En quei connex astg'ins senz'auter accentuar che temas *historics*, sco

era *dalla natira e geografics* purschi casualmein dil RS, ein era beinvegni sco texts accumpignonts en divers roms. E quei buca il davos per *l'instrucziun romontscha*. Tals temas da roms reals fan pusseivel colligiazions transversalas eifer auters roms da differenta tempra. Cun quella tactica vegn in'impurtonta maxima metodica ademplida. Quella pratica havein nus, sco inspectur, saviu constatar savens en scola. Aschia han ins per semeglia integräu en ina lecziun da geografia in discuors geologic, sefundond sin il respectiv carnet RS (Cristallas!).

Il RS, in mied d'instrucziun progressiv

Per confirmar quella pretensiun alleghein nus denter auter ils numers dil RS che tractan problems fisicals, d'istoria d'art, gie, schizun la pictura, grafica e plastica moderna. Buca d'emblidar las musas, il cant e la musica, ils scribents, ils poets e la poesia! Biaras da quellas emissiuns han gidau intensivamein a promover tiels scolars il sentiment estetic. Instruir ed educar per il bi ed il bien ei in principi pedagogic che vegn accentuau adina pli e pli ferm. E cun raschun, pertgei il senn e patratgament spirontamein utilitaristic ha mai purtau buns fretgs ell'educaziun. Il redactur dil RS ei staus neueneu fideivels a talas devisas. Perdetga da quei fatg dattan ils *carnets* RS.

Ils cudischets RS

Scadin da quels, numer per numer, ha allegrau scolar e scolast gia a prima vesta muort siu exterior. Concepziun, formaziun, illustraziun, squetsch e pupi, tut quei tradescha gust estetic, sentiment per proporziun e simetria. Tut parts integralas per l'educaziun. –

Professer Maissen, in carstgaun practic ed universal, ha gia egl emprem numer RS (1956) regalau alla scola ina emissiun che tanghescha ils problems dil schurmetg dalla patria, dalla fatscha da nos vitgs. En quel paleisa el: «Co fuss ei sch'ins fagess quellas midadas (vid casas) cun bien gust, cun schanetg e pietad? Ins astga buca pli schar turschar mintga meister tenor siu gust e siu plascher.» – Quei cussegl fuss da risguardar aunc oz, pir che zacu. Gie, il redactur dil RS ha giu raschun, el sco perschuadiu, versau ed enconuschent tgirader dalla cultura. Sche mo tut havess priu a pèz ils davos decennis quei clom da Cassandra!

Il RS en survetsch dalla cultura, sill'entira lingua

Quei vala en special per las contribuziuns RS arisguard *lungatg*. En quei connex menziunein nus per exempel las poesias e balladas, recita-

ziuns ed interpretaziuns, giugs auditivs e suitas radiofonicas. Era dialogs, exhortaziuns educativas vegnan buca tralaschadas, e quei tut adina en connex culs auturs dallas emissiuns. Plidaders ed ils inschigns tecnicos dil «Post da programs» a Cuera, fan pèr pusseivel l'execuziun radiofonica. Ils auturs ein tuts sestentai da servir d'in bi e schuber lungatg, d'ina adequata dicziun ed intuiziun, tut conform al scalem da scola pertuccont. Il RS ei pilver il mied d'instrucziun che intermediëscha ga per ga cultura, e quei per il solit cultura indigena, adina beinvegni temas per amplificar e profundar ell'instrucziun las enconuschientschas da nossa patria.

Engraziament als luvriers dil Radioscola

Edir ina periodica 25 onns alla liunga per la scola romontscha ha num Vus! Il redactur ed ils collaboraturs han prestau buca mo ina ordvart gronda, mobein era ina fetg impurtonta lavur. Allas instituziuns e persunas che han schaffiu e lu tgirau duront in quart tschentaner il *Radioscola* descha laud ed engraziament. Scolars e scolasts admettan a quella caschun lur resentiu «Engrazia fetg!» persunter, e quei alla *Cuminonza Radio Romontsch*, alla *Cumissiuon RS*, mo surtut al redactur *prof. dr. Alfons Maissen*. Mintga ga ch'il redactur tarmetteva pigl entir Cantun entuorn siu niev carnet RS essan nus sesmarvegliai, mo era selegrai, essend scadin numer concepius ed edius da smarvegl. Tgi che ha zacu giu da s'occupar da schaffir mieds d'instrucziun sa pèr memia bein con vess ei va savens da rabitschar neutier collaboraturs e d'anflar ed eleger materia adattada. Prof. A. Maissen denton ei mai staus en perfetgas en quels graus. Plinavon ha el adina dau peisa ch'ils temas purschi seigien elaborai e preparai profundamein, plascheivlamein. Cun veseivel plascher dilucidava el detagls e s'exprimeva d'in lungatg plastic e genuin. Ils texts da ses collaboraturs devan mintgamai variaziun alla tempra linguistica. Il *Radioscola* ei staus per mintga scalem da scola in bien agid duront tut quels onns. Ins ha era fatg stedi diever dad el. E lu, retscheiver adina puspei quels carnets gratuitamein! Oz ch'ins sa con cars che stampats vegnan. Nus engraziein sinceramein allas instanzas che han possibilitau quei generus e cuntinuau regal. Buca mo en quei grau, era pertuccont tuts ils auters criteris fa nies *Radioscola* romontsch buna cumparsa a pèr als RS d'auters lungatgs.

25 onns redactur dil RS

Tgei respectabla e heiclia lavur, tgei energia e

capientscha ensiara quei giubileum! Prof. A. Maissen ei staus igl um sco daus per quella missiun. Tier el ei la sintesa, schiglioc strusch usitada, propi sedada: professor e tuttina um dalla pratica! Daveras. Igl ei franc buca stau adina lev da procurar per mintga termin fixau in carnet. Senz'auter, nies redactur astga esser satisfatgs da sia ovra. El ei il pionier sin intschess dil Radioscola. Cordiala gratulaziun per quei giubileum: *25 onns redactur dil RADIOSCOLA*, savend ad el bien grau per sia beinreussida la-

vur, per sia perseveronza da procurar per in mied da scola che ha legrau ed enrihiu la lavur da scolars ed intensivau en moda deletgeivla l'instrucziun da roschas d'affons che ein ad el engrazievels persuerter. Professor dr. Alfons Maissen ei mai staus in um cumplicau e da grondas ceremonias, mobein aviarts e spontans, e perquei seigi nies engraziament era buca formulaus en moda memia exuberonta, denton ton pli sincera e cordiala: «Engrazia per tut, amitg Alfons!».

Ün sguard inavo süllas emmissiuns dal Radioscola rumantsch

Töna Schmid, Sent

Cull'annada 1981 aintra il Radioscola rumantsch in seis 25avel an sco agüdant da l'instrucziun in nossa lingua. Davo cha be cuort avant il 1954 eira gnü s-chaffi davart dal Radio svizzer per ils oters territoris linguistics l'instituziun dad emissiuns regularas per la scoula, esa gnü concess dal 1955 eir a la Cumünanza Radio Rumantsch d'emetter duos emissiuns da prova per il Grischun, chi cumpigliaivan ils seguaints temas: *Las cristallas*, da P.dr.Flurin Maissen a Mustér e *Las funtanas da Scuol e Tarasp*, da mag.sec. Jon Vonmoos a Scuol. Daspö il 1956 exista nos Radioscola rumantsch sco instituziun stabla, cul dret da preparar per il cumanzamaint 4 emissiuns l'an, chüradas dal perit da radio dr. Adolf Ribl a Turich cun agüd dal incombenzà da la Cumünanza Radio rumantsch CRR, prof. Dr. Alfons Maissen a Cuoir. Üna Cumischiun da Radioscola es gnüda eletta in quell'ocasiun suot la presidenza da dr. Maissen chi funcziuna daspö sainz'interrupziun eir sco redactur dal periodic cul istess nom fin a noss dis. I'l prüm cudaschet dal Radioscola da 1956 lantschaivan eir ils trais inspecturs scolastics rumantschs da quella jada ün appel als magisters, in il qual els giavüschaivan a quaists da tadlar regularmaing las emissiuns e sapchantar als organs da la CRR, che impreschiuns ch'els avaivan gnü da quellas. Bunas propostas per amegldrar quai chi chi gniva sport staivan in prüma lingia in ögl cun exprimer quaist giavüsch.

Che esa gnü raggiunt infra quaists 25 ans cun las emissiuns rumantschas per la scuola? I's sto manzunar qua ouravant l'augmaint concess in seguit sün 6 emissiuns l'an fin al 1970 e daspö 1971 dafatta fin al stadi actual da 18 emissiuns rumantschas per la scuola. Id es gnü improvà da

gnir incunter a las intimaziuns entradas cun spordscher quant pussibel per tuot ils s-chalims d'instrucziun la materia adequata e correspunder eir als biers giavüschs nan dals idioms rumantschs in nos chantun. Il rebomb davart dals magisters es stat per singulas emissiuns plütost modest, ma in cuschidrand quai chi entraiva da critica constructiva, tuottafat i'l ram dal güdicat express per emissiuns in lingua tudaish-cha, francesa ed italiana. Ün dals problems principals chi occupaivan in merit a quels che s'externaivan, eira daspö il cumanzamaint *l'ura da las emissiuns* chi suvent nu correspundaiva a l'urari da las classas ed impediva cun quai da tadlar tuot quai chi gniva sport. In contrast cullas scoulas tessinaisas, ingio in Radioscola eira integrà ill'instrucziun impegnativa, esa nempe in Grischun amo hoz surlaschè als magisters e magistras da tadlar quellas emissiuns chi als stan il plü dastrusch. Perquai as ha improvà in tuot la Svizra d'obtgnair il dret da registrar las singulas emissiuns sün bindel, per las render accessiblas al dret mumaint in scoula. Ma incunter a quaist bsögn staivan las prescripziuns legalas quant al dret d'autur per registrar texts emiss, chi han dumandà indombrablas intervenziuns per gnir incunter a las prescripziuns internaziunalas. Ed hoz amo nun es la chosa dal tuot sclerida, ma almain provisoricamaing tolerada. In quaist sen esa da salüdar cha la Conferenza ladina da magistras e magisters ha tut l'iniziativa da registrar almain las emissiuns in seis idiom, dand quattras la pussibilità al singul da retrar ils bindels giavüschasts pro l'incombenzà da la conferenza. Da l'adöver fat da quaist dret, vaina dat minch'an rapport a l'ocasiun da la dieta chi ha lö regularmaing a Zernez.

VESTA DA RUEUN SILLA SIARA MUNT SOGN GIERI, VJORZ ED ILS CAVISTRAI (Foto J. Geiger, Flem)

Egn peer aspects davart la realisaziùn tecnica d'egn emissiùn

Cristian Joos, Cuera

Agl rom da tut las emissiùns rumàntschas ca vignan fatgas digls redactors digl post da programs a Cuira àn las producciùns da Radioscola eina posiziùn tut speziala. Dantant c'igl post porta la raspunsavladad par tut las emissiùns sutastat igl RS ad egn gremi extern digl post, a la cumissiùn da RS. Quella dazida davart la programaziùn a las lezgas pigls auturs. Egn redactor digl post da programs e la persuna da cuntact a gidanter par la realisaziùn da las emissiùns.

Igl autur vean agl studio a ligia igl sieus text a gi sco el less adaver furmo l'emissiùn, p.s. noua

c'igl e da vagnir aint cun egn'otra vusch, cun musica near oters mieds acustics. Igl rapraschanànt digl post à ear la funcziùn da cunzagliader. Displaschevlameing e'gl oz ascheia c'igls blears auturs tgatan la veia agl studio per cur ca lur emissiùn e schinada. Ansasez fuss igl giavischevel da saver elavurar cuminevlameing la furma radiofonica d'egn emissiùn igl mumaint da la preparaziùn near igl ple tard parmàns digl manuscret digl autur, partge igl mumaint da la registraziùn tansch'igl betga ple da far midadas.

Par regla vean igl autur cugl sieus material agl

studio, mo igl po ear dar c'igl tecner digl post va cun el a registrar orvart, p.s. par ples gis sco tar las tres emissiuns da quest atun «Muntgs e mungias spel Rein». Igl tecner near igl rapraschantànt digl post metan an urdan igl registro, taglian or sbagls a ramurs, possas mengia lüngas ect. Egn autur sto cunzipir egn emissiun sen var 29 minutas. Cun l'anunztga a l'antschea-ta ad a la fegn laschtga l'emissiun betga surpassar 29 minutas a 50 secundas, blear ple curta dess ella ear betga easser. Satigna igl autur pletost curt, sto igl anunztgeader stender igls seas plets d'antruvidamaint – e igl text mengia lung e l'anunztga da taner aschi curta sco pusse-vel, a scha quegl gida ànc adigna betg sto igl autur schar plemas.

Cur ca l'emissiun e montada a minutada (ma-sirada segl tains lubieu) vean ella transponida vei sen egn oter pindel c'â lua nigns tagls ple – igls tagls en igls puncts ple critics tar egn pindel, là savess igl pindel rumper durant l'emessa. Par-mans dad instrumaints tecnicos salaschan durant

igl coptgear splanar irregularitads da la fearmezt-ga digl tün tar emissiuns cun ples parts near ples registraziuns da difaraints liacs a difaraints par-sünas. Igl pindel original a la coptga vignan dustos an egna stgatla da cartün a postos sen egna crüna cun tgols par mintga gi digl mains. Sut egna folia transparainta ved la stgatla en da stuschar dus figls da palpier cun tutasorts indi-caziuns partanànt l'emissiun. Sen egn da quels protocols en da tabelar las parts da l'emissiun, las parts discuridas a musicalas, lur lungeztga an minutas a secundas, igls difaraints idioms, igls nums d'auturs, cunluvraders, interprets a.a.a. Senfuns da quellas indicaziuns vegnan pajieus igls honoraris a las cuntribuziuns pigls dretgs d'autur.

An consequenza da la reorganisaziun digl Ra-dioscola tudestg an la regiun da DRS a da la demissiun da dr. Alfons Maissen par la fegn dad uon vegn igl ear a dar midadas organisatoricas a persunalas tigl RS rumantsch.

La Sutselva agl Radioscola

J. Clopath, Trin

Uon egl 25 ons nà ca las scolas rumantschas vignan furnidas cun emissiuns da Radioscola. Igls 1955 vev'ign antschiert cun duas emissiuns da prova. Dìgl savund on davent stevan quater emissiuns segl program a tocen oz en quellas carschidas sen egn diember da 18 emissiuns a 18 repetiziuns, partgidas sei sen egn antier on da scola.

*Par la Sutselva en reservadas
duas emissiuns ad on*

Igl teritori da la Sutselva e detg vast. El cumpeglia las vischnancas da Schons, da la Tumgleas-tga a da la Mantogna. La populaziun rumantscha an las valadas numnadas tschessa dantànt adi-gna daple an cumparegliaziun cun la populaziun tudestga. Ear exista deplorablameing an l'antie-ra Sutselva me ple egna scola cun scolaziun fundamaintala rumantscha, numnadameing la scola da la Muntogna da Schons a Donat. Avànt pocs ons àn las vischnancas da la Muntogna da Schons stuiu fusiunar lur scolas ord mancànta da sculars.

Par igls sculars an la Sutselva en reservadas duas emissiuns da Radioscola ad on. Igl e dan-tànt greav da realisar quellas par quei ca las parsünas c'en promtas da sear na a studagear par far egn'emissiun da Radioscola en raras. Realisar egn'emissiun da Radioscola ca cuza egna meas'ura, quei drova igl sieus tains.

Igls davos ons a igl Radioscola dantànt tute-gna savieu purtar difaraintas emissiuns an sutsil-van. Par igls pigns e vagnieu fatg emissiuns cun versets, par igls grànds a igl Radioscola intarcu-rieu a tracto tranter oter temas sco l'emigraziun dils da Schons an l'America, la tgeava da granit d'Andeer a la renunada baselgia s. Martegn da Ziràn cun igl sieus beals maletgs an stil romanico.

Nus vagn dantànt ear par igls 25 ons vagnaints la spranza da catar parsünals, forza an spezial ear forzas giuvnas, c'en promtas da metter vei egn per uras par gidar near par realisar sezas emissiuns da Radioscola an spezial par igl scu-lars da la Sutselva. Ear els en Rumantschs a schazegian da saver ratschever anzatge ca trac-ta lur ambiaint agl agen idiom.

MULEGNS (1481 m) SIN VIA DIL GELGIA, CUL PIZ MITGEL (Foto Otto Furter, Tavau)

25 onns Radioscola

Franz Capeder, Salouf

Gio è passos 25 onns siva tgi igl Radioscola è resuno per l'amprem'eda an las steivas da scola. Gl'è da suponer, tgi las amprenas emissiungs na vegian betg già blers auditurs, essend tgi mantgevan igls apparats per recepeir chellas. Agl-manc an las scolas da vischnancas muntagnardas n'eran chels betg anc ainten igl inventari da scola.

L'idea da neir cuagl radio an scola è stada all'antschatta quasi revoluziunara e da blers refusada. Ins santiva la santienztga: Iglis unfants von a scola per amprender e betg per tadlar radio, chegl sonigl far a tgesa. I na niva betg

paso la valeta culturala e linguistica da chellas emissiungs. L'idea è indubitablamaing stada dretga. Ella porscha agls scolars rumantschs en occasiung supplementara per neir confrontos cuagl lunatg e chegl an particular cun temas tgi schean ainten igl rom d'instrucziun. Els tedlan pi intensiv ed igl lungatg fò sen els duple impressiung.

Igl partratg da rivar cun emissiungs rumantschas an scola è educativ-linguistic. Per francar l'existenza digl lungatg d'ena minoritad egl necessari d'entusiassmar igls giovens per el. La giuventetna è la speranza digl dumang e la gene-

raziun tgi porta anavant la cultura. Er schi para tgi chel ritmus tradiziunal seia momentan disturbato tras tendenzas novas e tgi en'otra ansagna ed en oter pansar dominescha ainten la giuventetna, speragn nous tuttegn tgi igl rumantsch catasies onorevel plaz er ainten chel ambiaint.

Pass a pass egl reuschia d'augmentar igl domber dallas emissiungs da Radioscola. Gl'è forsa betg adegna pussebel da tadlar e d'applitgier las emissiungs gio igl mument tgi ellas vignan transmessas. Ma gl'è pussebel da registrar ellas sen bindel sonor e las tschantar ainten igl plan d'instrucziun cura tgi gl'è agradia. La cumischung tgi cumpona igl program da Radioscola ò sa spruo da cumpiglier ainten chel tots igl roms d'instrucziun e per tots scalems, uscheia tgi chel porscha oz en scazi da temas tgi amplifitgeschan igls meds d'instrucziun.

Ed anc en scopo ò ademplia igl Radioscola. Tras chellas emissiungs è igl rumantsch sto respeschanto duple ainten igl radio ed uscheia nia deraso.

Per adempleir la missiung da Radioscola ins ogl er risguardo mintga idiom. Las emissiungs duessan er sarveir scu med d'avischinaziun tran-

ter igls singuls idioms. Chegl è en sarvetsch all'antiera rumantscheia.

Da gronda valeta educativa e cultural-linguistica è igl carnet RADIOSCOLA tgi cumpara mintgamai avant las emissiungs e tgi porscha agls scolasts la necessaria instrucziun per paragar igls scolars sen l'emissiung. Chel carnet è adegna redigia exemplaric e vala oz scu igl mi-glier carnet da Radioscola.

Nous savagn d'angro allas instanzas da radio (DRS) e (CRR) per la bagnvuglientscha demus-sada vers igls problems da Radioscola. Nous appreziagn igl sustign e la collaboraziun digls singuls responsabels per chel sector. Egn da chels è sto *Dr. Adolf Ribl* tgi ò cun gronda tga-pientscha promovia la realisaziun dallas emissi-ungs. Ad el noss cordial angraztgemeint.

Pero l'idea scu tala per las emissiungs da Radioscola dareiva digl ant.prof. *dr. Alfons Mais-sen*. El è igl bab da chel muvimaint. El ò presto ena immensa lavour per chella tgossa tgi è oz en'ovra monumental. *Dr. Alfons Maissen* ma-reta nossa cumplagna rancunaschientscha e noss cordial angraztgemeint per sies nunstan-clantabel angaschamaint e per sia nunpaiabla lavour an sarvetsch da Radioscola.

Auditor – consument – collaboratur

Augustin Manetsch, Mustér

Ils onns che jeu sun ius a scola primara deva ei buca aunc radioscola, mo tuttina ha il radio giugau lu per nus scolars ina certa rolla. Aschia havevan ils affons da Mustér cantau entuorn anno 1950 sut la direcziun da Balzer Coray e cun Giusep Huonder all'orgla canzuns religiusas per il radio da Stuttgart. Tgei eveniment che quei era stau! La sera dalla emissiun havevan biars affons stuiu dumandar dad ir tier famiglias vischinontas demai ch'ei fuva lu aunc biaras casadas senza radio. Con bunas (tecnicamein bunas) che las emissiuns en dalla Germania era da lezzas uras la sera emblidan ins nuota aschi spert. Quei schulem denteren han ins aunc oz en las ure-glias.

Forsa dus onns pli tard haveva il plevon da Mustér da lezzas uras, sur Fidel Camathias, teniu in priedi d'Advent al radio. Lu possedevan gia las biaras famiglias sezzas in apparat, mo schular schulava ei aunc adina dil bi e dil bein. Tgei sensaziun d'udir la vusch digl agen plevon al radio. Sur Camathias denton rumpa cun l'em-

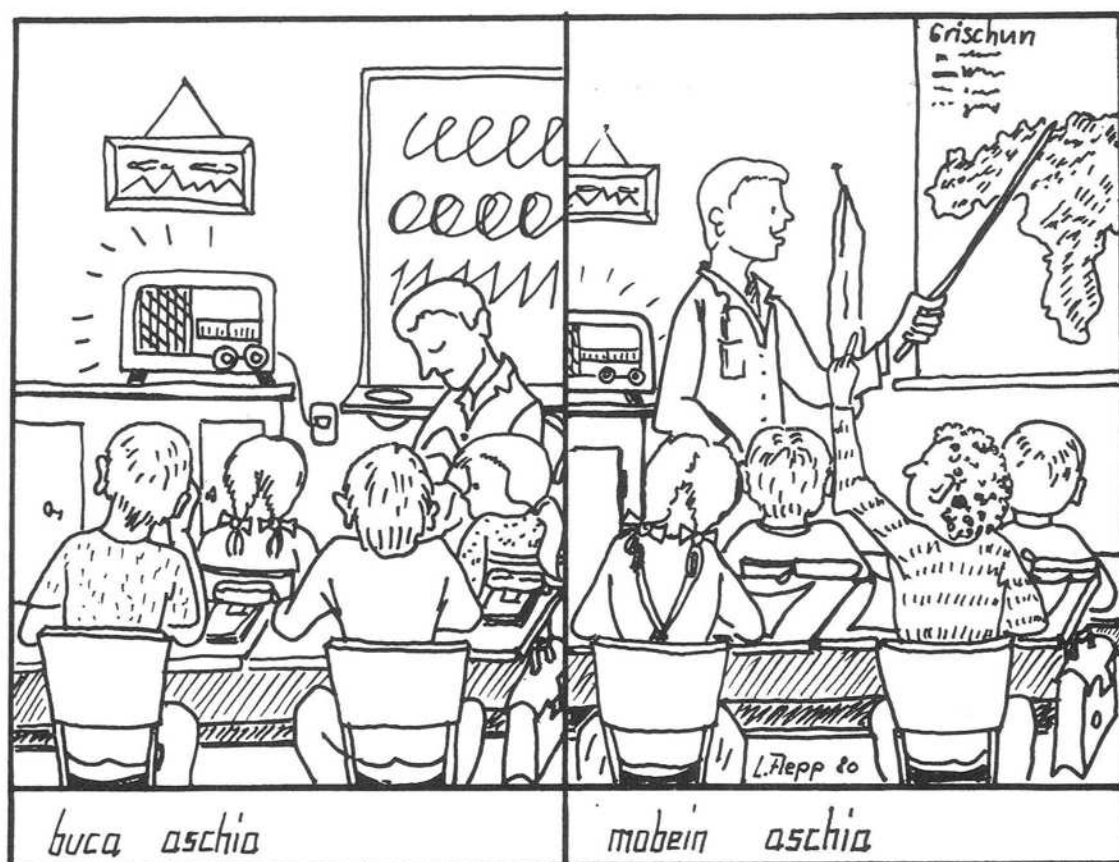
prema construcziun nossa illusiuin. Siu priedi haveva entschiet aschia: «Oz, l'emprema du-mengia d'Advent serimnan nossas caras fami-glias romontschas en stiva bein scaldada, la mumma sesaulza bufatg da sia sutga, fa in pèr pass ed envida . . . » Nus spitgavan naturalmein: envida il radio. Mo nuot da quei. Sur Fidel cunti-nuescha « . . . ed envida ina candeila dil pigniel d'Advent ». Cun buc in plaid havess el fatg men-ziun digl eveniment tecnic che era igl essenzial per nus. Cuort sissu ei l'emprema emissiun da Radioscola vegnida emessa. Ina classe da nossa scola media haveva collaborau. Pli tard en scola media tedlavan nus savens las emissiuns radio-scola , mo igl intent primar era buca da tedlar, mobein da criticar ellas. Bien pader Vigeli Ber-ther da pia memoria ha mussau a nus cun agid da differentas emissiuns radioscola co ins stoppi s'arranschar per scriver ina critica. Che nus giu-venots da schotg-vegn onns misslavan cul marti grond ston ins crei jeu buca menziunar specila-mein. Pli tard eis ei magari semussau dètg niz-zeivel che nus havein empiru da scriver cirticas.

Professer Rogger, in scolast da didactica, era in grond amatur dil radioscola en general. El ha dau a nus beinenqual enviament; il pli plastica-mein en memoria ei aunc la suandonta skizza che nies collega Linus Flepp da Mustér ha redesignau tenor atgna imaginaziun.

Buca aschia, mobein aschia, e buca che nus havessien giu permal. Vus, cars collegas, speranza era buca. Animaus a, ni confruntaus ils onns da formaziun cun emissiuns radioscola, hai jeu applicau mintgaton ina emissiun ella istruzziun. E lu eis ei succediu tut surura. Ins vegn elegius commember dalla Cumissiun Radioscola. Daventau eis ei quasi «in contumaciam» sco ils giurists s'expriman.

Ils emprems onns sco collaboratur ha ei giu num d'emprerder bia. Ins ha denton era empriu d'enconuscher bia emperneivels carstgauns ton ella cummisiun sco al post da programs. Sur dalla lavur che vegn prestada leu relatan auters artechels en quest cudischet. Pér cura ch'ins consulta ils numerus carnets e las emissiuns registradas san ins sepreschuader dalla enorma lavur ch'enzatgi ha giu da prestar.

Ed ei dat aunc bia da far. Oz che la tecnica presenta emissiuns acusticamein irresproschablas, oz ch'il sistem da registrar e conservar emissiuns ei strusch pli in problem, ei nies pensum aunc vegnius bia pli pretensius. Plans pigl avegnir mauncan buca e legrevlamein demuossan era biars collegas interess da collaborar.

Il Radioscola fa bun serv a l'instrucziun

Claudio Gustin, Sa. Maria

Las emischiuns da nos Radioscola sun per mai ün agüd ed üna buna cumplettaziun da l'instrucziun in stanza da scoula. Eu taidl reglarmaing las emischiuns ladinhas e qua o là eir üna cuntribuziun in ün oter idiom rumantsch. Forsa cha quai güda ad üna meldra incletta da noss paraints da lingua da canderoura!

I nun es forsa uschè chi's pudess ir in stanza da scoula e schmachar sül pom dal radio cur chi vain emiss üna cuntribuziun per la scoula rumantscha. Il Radioscola nu deliberescha il magister da preparar üna lecziun, a l'incuntrari, i dà lavur implü, schi's vül trattar a fuond il tema. Mo i cunvain da's metter landervia a stübgjar il cudeschet d'introducziun chi spordscha üna blierüra d'infuormaziuns da tout gener. Quista gazettina es insomma ün periodic ch'eu predschoordvart; ella es üna funtana richa-richa per chi chi s'occupa da lingua e cultura rumantscha.

Avant ons as d'eira sforzà da tadlar las emischiuns al mumaint chi gnivan emissas al radio. Quai nu quadraiva lura adüna cul urari o cul tema chi's trattaiva güsta ill'instrucziun. I's tadlaiva p.ex. ün'emischiun davart la segunda guerra mundiala intant chi's discurreva in istorgia da las scopertas d'intuorn il 1500. I mancaiva suvent la motivaziun da tadlar las emischiuns. Daspö cha la tecnica ans pussibiltescha da registrar las emischiuns sün bindels sonors, es «l'effet» da quellas plü direct ed ha daplü valur per l'instrucziun.

Cun ün exaimpel lessa muossar co cha'l Radioscola m'ha fat bun servezzan ill'instrucziun da rumantsch.

Legiend il cudesch «Fain manü» as duman-daivan ils scolars adüna darcheu, co mâ che Cla

Biert fetscha sias istorgias, d'ingionder ch'el piglia ils temas e las ideas per scriver. Ils repetivan las dumondas: «Es quai capità? Es tuot be fantasia e libertà da scriptur? Scriva Cla Biert ün'istorgia in üna tratta? Ha'l eir el da far correc-turas?» e.u.i.

La risposta an ha dat Cla Biert svesa in sia stupenta emischiun «Co ch'eu fetsch ün'istorgia» (Radioscola XVI, 3. cudeschet, La vita da minchadi, pag. 76). Nus tilla vain tadlada e vain gnü ün milligust a dudir la vusch dal scriptur chi prelegia tant bain.

In nos quadern vaina disegnà la vista marcant-a da Cla Biert e vain scrit suotnan las indicaziuns cha l'autur vaiva fat pel Radioscola. Sün proposta d'ün scolar vaina tadlà eir ün pèrchanzuns popularas cha Cla ha chantà cun accumpognamaint da guitarra. I lura vaina provà da giovar ün pèr scenas our da l'istorgia «Aint il chaschuot». I m'ha displaschü ch'eu nu vaiva gnü registrà l'emischiun dad Andri Peer «Co nascha ün raquint» (RS XIII, 1.cud.), uschigliöfüss quai stat üna buna cumplettaziun dal tema.

Dimena, sainza Radioscola nu vessan meis scolars survgni impreschiuns uschè vivas da nos scriptur Cla Biert.

Quai va per tants e tants temas chi vegnan trattats al radio. L'autur da l'emischiun s'ha approfuondì illa materia e tilla po preschantar pelplü ün toc melder co quai cha'l magister fess. Ed al scolar faja bain, sch'el doda minchatant eir ün'otra vusch chi quinta e muossa alch nouv!

Eu giavüscha cha'l Radioscola possa cuntinuar a «prodüer» bunas emischiuns e speresch chablers magisters tillas taidlan cun interess.

IDILICA CANTUNADA EL VITG DE MON (Foto Otto Furter, Tavau)

Ina idea daventa instituziun

Gion Dietrich, Tavanasa

Il **RADIOSCOLA** contonscha uonn il scalem da 25 onns existenza. Quei che pareva all'entschatta plitost «musica futuristica» ei daventau ina instituziun integrada en nossas scolas romontschas. Ord la plantina castga dils anno 1955 ei sesvilupau in pumer che porta rehamein fretg.

Las emissiuns dil Radioscola han duront tut quels onns cattau attents auditurs en nossas scolas romontschas. Che la qualitat dallas emissiuns ei davart il cuntegn adina stada buna, gie per gronda part excellenta, ei mai vegniu dubi-

tau. Cumparegliel jeu denton la part tecnica da lezzas uras cun quella dad oz, lu astg'ins dir che nos scolars san perseguitar ozildi las emissiuns sut tut autras premissas che avon 20-25 onns. Ils apparats da radio eran per part absolutamein buca sufficients, aschia che la recepciun da nossas emissiuns piteva grondamein giudlunder. Ils disturbis eran ina gada ni l'autra schi numerus ch'ins stueva seriusamein sedumandar schebein ei cunvegna d'impuder temps per talas emissiuns. Sco detg, oz ein quellas munconzas extirpadas ed ins sa veramein «guder» il purschiu.

Malgrad tut ils avantatgs che nies radioscola porscha, basegna ei ch'ils scolasts seigien cunscients ch'ins sa buca far diever da tut quei che vegn purschiu ozildi en caussa radio e televisiun a nossas scolast. Ei ha num selectar. Quei vala oravontut per il scalem ault, nua che las emissiuns ein schi numerusas ch'ins sto esser precauts da buca cargar il carr memia zun. Il «prighel» ei secapescha en direcziun emissiuns romontschas buca schi gronds, essend che la quantitat ei limitada.

Nos scolasts romontschs ein engrazieivels a tuts collegas che han enteifer igl emprum quart tschantaner d'existenza dil RADIOSCOLA collaborau en ina fuorma ni l'autra per il beinreussir dallas emissiuns. Senza vuler reparter arbagias specialas engraziein nus oravontut a dr. Alfons Maissen ch'ei adina puspei sestentaus, d'ensem cun ses gidonters porscher a nossas scolast products da vaglia!

Possi il pumer RADIOSCOLA era putar per il temps futur buns fretgs per il bien da nossas scolast!

Radioscola – 25 ons an survetsch da l'instrucziun rumantscha

Luzi Tscharner, Tumein

Igl noss Radioscola dastga uon festivar egn beal giubileum: 25 ons d'existenza, 25 ons an survetsch da l'instrucziun rumantscha.

Egn pintg sguard atras igls difaraints exemplars da la giaseta Radioscola, digl organ ufizial da la Cuminanza Radio Rumantsch, dat a nus egn impressiun da la lavuruna ce vagnida prestada durant egn quart tschantaner an favur da nossas scolast. Tgi saragorda betg ple da las emissiuns extraordinarias digls picturs-artists Alois Carigiet a Turo Pedretti, digls poets Peider Lansel, Giacun Casper Muoth a Gian Fontana near daquellas digls componists Hans Erni a Tumasch Dolf? Near daquellas c'han porschiu fatgs istorics, culturals u d'economia digl noss intschesch rumantsch? Tgi ancanuscha anc igls lurs surscrets? Qua egn per tetels orda iglsez ons: «Ruignas a tors an Surses», «Digls Casteals an Tumgleastga», «Il Cumin della Cadi», «Il meister da Vuorz», «Igl iral, mied de transport de lenna», «Ils treis sogns retgs»? «Igl palantschieu sura da la Baselia San Martegn a Ziràn» a «Genral Suworow a Pigniu». Mo ear quellas c'han tracto temas da l'istoria natirala: «Las cristallas», «Las specias de gaglinas selvadias de nossa muntogna», «Aäää – üna serp!», «Per veias e sendas» e «Nos pichalain grand e seis paraints».

Sut igls auturs da las emissiuns catainsa traunter oter igls suandonts nums: Alfons Maissen, Gregor Spinaz, Luisa Famos, Andri Peer, Gion Not Spegnas, Arnold Spescha, Flurin Bischoff, Gion Peder Thöni, Giatgen Brenn, Augustin Maissen, Jonas Barandun, Gugliem Gadola,

Tumasch Dolf, Jacques Guidon, Gion Arthur Manetsch, Hercli Bertogg, Balzer Tall, Bonifazi Palz, P. Flurin Maissen, Jon Vonmoos, Giatgen Uffer, Valentin Bearth, Tona Mark, Johann Clopath ad anc blears oters. Quella pintga survesta – mess anzemen suainter la vesta da schabetg a parque naturalmeing betg cumpleta – dat a nus egn idea da la muntada c'igl Radioscola posseda. El rapreschainta an beala maniera la cultura rumantscha a gida ear a mantaner a svilupar anavant ella. La giaseta ce vagnida redigida durant tut que tains cun gronda premura ad antalgientscha da dr. Alfons Maissen e parque par mintga scolast egn reh stgazi da pussevladads c'el sa far diever an scola an las realias near an oters roms. Verdaquegl sa'l cun que gronda material c'e avant man – segi que las bealas illustraziuns u igls texts adatos da las giasetas, near schizun las pindelas da las emissiuns gea passadas – svilupar agls unfants la capiantscha par lungatg a cultura da lur daturm ple stretg near ear par quel digls oters idioms. Gest ozigligi c'ign fa diever an nossas scolast da tuttasorts miads d'otro – schizun da tearas eastras – fussi parque da banavantar scha quels custevals musamaints digl Radioscola stessan adegna an disposiziun agls noss scolast. Fussi agl on da giubileum pigl Radio Rumantsch betg egn angratzgevel fatg da catar egn veia par realisar que giavisch?

Agl Radioscola sez giavischainsa ear pigl avagnir blear success. Lagn sperar ch'el possi ear vinavant represantar an furma adatada igl movimaint par mantaner la nossa cultura rumantscha!

GLION, NEUAGIU DA FLOND. VESTA SIN CASTRISCH, SAGOGN E VERSOMI. EL FUNS LA CAVOR-
GIA DELLA RUINAULTA, IL MITTENBERG E SENIESTER IL CALANDA.

RADIOSCOLA

Rudi Netzer, Savognin

La realisaziun digl Radioscola ò gia per la scola ansomma ena gronda muntada. Per nos-sas scolas rumantschas è chegl sto en basigns fitg urgent. La situaziun dalla scola rumantscha e digl scolar rumantsch mossa tgi chella urgenza è er anc ossa ple tgi mai avantmang.

Dasper l'instrucziun sen basa digls meds obligatorics e d'igl angaschamiant creativ digl scolast rumantsch, on las emissiungs da Radioscola sustignia ed anritgia la lavour an scola an moda fitg varianta. Chegl è er zont bisignevel, partge igls meds flanconts tgi vignan produtgias an rumantsch tanschan betg per curveir igl basigns da noss scholars. Nous rancunaschagn igls sforzs

tgi vignan fatgs davart digl cantung per metter an disposiziun bungs meds d'instrucziun. Or da differents muteivs reussescha la producziun per-ro savens betg ainten igl frataimp bisignevel. Er otras instituziuns sa dattan gronda fadeia d'an-ritgier la purscheida per noss scholars. La prashientscha digl rumantsch è pero anc mengia debbla an furma da lectura e zont er tigls meds dalla massa. Uscheia èn bagn er savens igls impuls mengia debels per activar igl unfant e per saveir dominar differents camps er an rumantsch.

Chella largia so er igl Radioscola rumantsch betg amplaneir totalmaintg. Ma en tgit segl pro-

gram tgi igl Radioscola rumantsch è preschanto e domino durant tot chels onns, mossa tg'igls responsabels on nizzigia las pussebladads an furma optimala. En grond stgazi cultural è nia elaboro e preschanto an furma captivonta pigls noss unfants e bagsavens er pigls carschias. La valeta digl Radioscola vign augmentada considerablameintg antras igls codeschets tgi preschaintan igl pled scretg, scu er fotografias e skizzas. Gist per las gruppas pitschnas tranter igls rumantschs è chegl da gronda impurtanza cuncheigl tgi talas vignan bagsavens alla curta. Pigl visimaint tg'igl Radioscola è demusso an chel gro lessa gratular ed angraztger agls responsabels. Coliia cun chella rancunaschientscha è bagn er igl giaveisch e la speranza tg'ins vegia er senanavant la graztga d'ismar e realisar igls basigns generals e locals.

Agl Radioscola rumantsch giaveischa en bung prosperar er pigl avigneir; ena stretga collaboraziun cun las scolas; en center tgi distribuescha las emissiungs gio existentas ad amprest; scolasts tgi fon adiever da chella spierta e bungs indrez an nossas stanzas da scola partgi la qualitad dallas emissiungs saptga neir galdeida an furma optimala.

la sper fermamaintg tgi reussescha er agl Radioscola da preservar la lètg cun la musa. Igl art an general, gis auditivs ed an special la canzung rumantscha dessan er senanvant dar olma e tamprar la prontadad tar scolasts e scolars per matergias pì sitgas tgi dastgan er betg mantger.

A tot chels tgi on sustignia igl Radioscola an trattativas da tottas furmas, scu er a chels tgi on realiso las emissiungs seia admess en cordial angraztgamaint.

En om dastga e sto neir menziuno. Gl'è chegl noss nunstanclantevel prof. Maissen. El è igl om predestino per chella incumbensa, tgi dovra ena persunga cun en'infurmaziun vasta, cunascientschas detagledas digls fatgs e digl pievel, scu bagn er la prontadad per en engaschamaint extraordianri, Chel angaschamaint è dr. Maissen demusso cun gronda perseveranza e cun bun anschign. Chella rancunaschientscha ed en tgod angraztgamaint cumpeglian er igls miglers giaveischs a dr. Alfons Maissen. Egn da chels è sieiramaintg drizzo anviers igl Radioscola. Er nous speragn tgi lez possa prosperar anavant per noss basigns e per noss plascheir.

25 ons Radioscoula

Tumasch Steiner, Lavin

Cun quai ch'eu vegn be raramaing pro da taglar las emischiuns, suna dependent da quai cha magisters m'han respus tras ün pitschen questunari.

Sainza dubi chi nu's less plü manchantar l'instituziun Radioscoula. Ella spordscha inrichimaint, variaziun e stupendas pussibilitas dad approfondir ün tema. Baininplet, approfondir pre-tenda buna preparaziun ouravant ed apunta approfondimaint davo l'emischiun. Quel magister chi disch cha, schi nu vegna preparà bain ouravant, i resta pac e nöglia, nun ha tort.

Adöver vegna fat, sco ch'eu crai da pudair presümer, cun gronda differenza. I dà quels chi taiglan regularmaing las emischiuns, quels chi taiglan be qua o là üna chi interessa specialmaing, e quels chi taglaran pac e mai. Quai nu surperenda cun tuot ils extras chi vegnan incunter hozindi al magister d'ürant l'on da scoula.

Divers magisters constateschan cha'ls scolars fan daplü atenziun a la vusch dal radio co al magister. Chapibel! Al magister dodna mincha

di. Ün'otra vusch fa bain. Variaziun es motivaziun. A propos vusch: Ün magister fa la stupenda intimaziun da far plü bleras registraziuns pussibel cun la vusch originala dad homens e duonnas prominents scriptuors, artists, eir homens politics ed archivar quellas. Id es (o füss) propi bel da dudir amo hoz la vusch da Men Rauch, da Luisa Famos, dad Artur Caflisch eui.

Ün oter fat chi spiega l'attenziun es natüralmaing cha quellas lecziuns sun preparadas minuzchusamaing da persunas versadas in materia chi pon quintar our da lur richas experienzas. Cundiziun, natüralmaing, chi chattan la lingua concreta chi tocca als scolars. Quai para dad esser in general il cas, perche plüs magisters scrivan expressamaing ch'els predschan pustüt la buna lingua simpla ed inclegiantaivla chi po servir dad exaimpel pels scolars. Ma, i dà eir quella vusch chi chatta cha la lingua saja suvent massa ota, massa scientifica pel scolar.

Fich predschats vegnan eir ils quadernets «Radioscoula» zuond bain fats. Ün magister chi

ha be raramaing la pussibiltà da taglar las emischiums loda ch'el fetscha rich adöver dals quadernets. Specialmaing bainvis è'l, sch'el cuntegna material a man dal scolar sco p. ex. las emischiums da prof. Nuotclà. L'idea cha l'edizium dal quadernet pudess esser main luxuriosa, e cha culs raps vanzats as pudessa far material a man dal scolar am para degna da gnir ponderada. Cun nosa chüzza da mezs d'instrucziun rapreschainta il quadernet üna bainvissa amplifizaziun.

Cler cha las emischiums nu vegnan adüna a temp favuraivel pel magister. La Conferenza generala ladina ha tut l'allegraivla iniziativa da far registrar ed archivar tuot las emischiums ladinas, uschè chi stan adüna a disposiziun dals magisters. Magister real Albert Gaudenz fa quella lavur cun premura. Sco ch'el disch vegna fat «dret» bun adöver da quella pussibiltà (perche na fich bun?). Sar Gaudenz chatta cha quista lavur stuves gnir fatta dal Radioscuola per tuot las emischiums rumantschas.

Interessant am para a dumandar che emischiums dals ultims ons chi sun restadas in special buna memoria. Fich buna accoglientscha han chattà las emischiums biograficas. Ils noms da Luisa Famos, Men Rausch, Gudench Barblan, Artur Caflisch, Schimun Vonmoos tuornan adüna darcheu. Ün magister giavüschess eir prelecziun da bellas istorgias. Üna stupenda idea. Per quai es il medium radio sco fat apposta.

Na main vegnan nomnadas las emischiums

d'istorgia natürala: Prof. Nuotclà, Flurin Bischoff, C. Gritti, C. Gustin. Grond dalet fan emischiums divertaiplas, umoristicas (Eulalia m'ha guardà cun ögliada bunatscha e prusa), o dramaticas (Il fö da Zernez). Divers giavüschessan daplù gös auditivs.

Plünavant vegnan nomnadas diversas emischiums da stretta patria ed istorgia locala. Quai es üna nöbla mischiun dal radioscuola, da cultivar quist chomp, chi, pürmassa, davo la terza, quarta classa vain bod invlidà.

Daplü caneras, musica, tuns giavüscha ün; evitar monologs ün oter. Plüs giavüschessan daplù musica: instrumaints, jazz, musica da tuot ils pövels, classica, da cumponists indigens; chanzuns veglias e novas. Tschert cha'l radio es medium plü adattà per emischiums musicalas co per emischiums da fisica o da pittura. Ün bun mez eir per derasar bunas chanzuns.

Agiundschain amo cha na be las scuolas sun gratas per las emischiums, ma che eir bleras masseras, cusind o fond oura cul fier, sun gratas audituras.

Eu gratulesch cordialmaing a «Radioscuola» per seis jubileum e spordsch a seis valent e pisserus redactur meis cumplimaints ed ingrazchamaints eir in nom da la magistraglia ladina. Scha quista charta da cumplion cuntegna eir giavüschs e stimul, schi sun quels d'incleger sco rebomb constructiv; rebomb chi s'es plainmaing consciaint cha neir Radioscuola nu po far il pass plü lung co la chomma. In general chatta'l ün grat auditori.

REMARCA: Las fotografias en ner alv che quei cudischet publichescha dateschan tuttas dad in temps ruasseivel, idillic, senza sviultas de materials enorns cun maschinas giganticas e construcziuns ded edifecis senza fin e misericordia, senza schanetg e senn per la protecziun della patria.

Maletg de davoscuvarta: Il Lags dell'Engiadin'aulta, vesi dagl ault de Muottas Muragl (Foto Hans Steiner, Sogn Murezi)

